

לב להבין

הכנה ועיון במקרא

על סדר
פרשת השבוע

גיליון ע"ד

פרשת חיי שרה
תשפ"ב

לב הדברים

ביאורי
מקראות

לבנו. ומאידך - הוא גם נשלח מצידו של יצחק - למצוא לו את זיווגו, וכמו שמופיע בסוף הפרשה, שקרא לו העבד 'זה אדוני'.

והמתבונן יראה שזהו פשר הכפלות הגדולה שבאה בפרשה זו - בפעם הראשונה מצד שליחותו כעבד אברהם, ובפעם השנייה מופיע דבר השליחות מצידו של יצחק - למצוא לו את אשתו. ובזה יבוארו רוב ככל השינויים שמצאנו בין ב' הפעמים שנכתבו בתורה, הן בסגנון הכתיבה והן בפרטי המעשה, ואכמ"ל.

ומ"מ לפי דרכינו למדנו - שפסוק זה מהווה חתימה לשליחות הגדולה - הכולל את ב' עניינים אלו. 'ותקם רבקה ונערתיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש' - זהו מה שנתרצתה ללכת אחריו אל בעלה - יצחק. 'ויקח העבד את רבקה וילך' - זהו לקיים דבר שליחותו ולהביאה לפני אדונו.

וַיִּסַּף אֲבֹרָתָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וַיִּשְׁמָה קַטֹּרֶה: (כד, א)

למרות שבפשטות היה נראה שנשא אשה חדשה, באו חז"ל וגילו לן שאותה קטורה היא הגר, ששילחה לנפשה בשעתו. ואם כן עלינו לשאול - מדוע נכתב בצורה כזו - שנשמע כאילו הייתה זאת אשה חדשה.

אבל האמת היא שהסיבה שנשא את הגר לראשונה הייתה בתורת 'שפחת שרי' - בכדי שתיכנה ממנה ותלד על ברכיה. וכל ליקוחיה הראשונים היה בתור 'שפחה', לשרת לצורך שרה, ומאידך הנישואין כאן היו בתורת 'פלגש' לאברהם. ובזה יובן מדוע לא הזכירה התורה לשון 'חזרה', כיוון שהיו כאן ליקוחין חדשים לגמרי.

וַיִּאֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לָקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וְאֲשֶׁר דִּבֶּר לִי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּןָ אֶת הָאֶרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכּוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לְבְנִי מִשָּׁם: (כד, ז)

מבין השיטין נוכל ללמוד מפסוק זה את סיבת סירובו של אברהם אבינו שבנו יצחק לא יצא אל עבר חרן. שהרי אמר השם לאברהם - 'לְזַרְעֲךָ אֶתְּןָ אֶת הָאֶרֶץ הַזֹּאת'. ולמרות שעיקר ההבטחה התקיימה לאחר שיבואו הנה בני דור רביעי, אך עדיין - אין ההבטחה יוצאת מידי פשוטה ומשמעה - שבניו של אברהם יישבו בה וייהיו בה. וזהו היה תפקידו של יצחק - להמשיך ולהיאחז במה שהחל בו אברהם, ועל כן גם מנעו השם מרדת מצרימה.

ובאופן נוסף אנו מוצאים בסוף חיי אברהם - שנתקיים בו הברכה של 'והיית לאב המון גוים'. וברור שעיקר הברכה נועדה להתקיים באלו שבהם יקרא לו זרע - הוי אומר, בבני יצחק ויעקב, אבל מ"מ אנו מוצאים שנתקיימה ברכה זו כפשוטה, ואברהם עצמו היה אב להמון גוים, כמוזכר בסוף הפרשה את כל הבנים הרבים שהוליד מקטורה.

וַתִּקַּם רַבֶּקָּה וַנַּעֲרָתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגָּמְלִים וַתִּלְכְּנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת רַבֶּקָּה וַיִּלֶּךְ: (כד, טא)

פסוק זה לכאורה נראה כסותר את עצמו, מחד נכתב שרבקה מעצמה הלכה אחרי האיש. ומאידך נכתב שהוא לקחה והלך לדרכו.

והנה ב' שני עניינים שמשו בכל שליחותו של אליעזר עבד אברהם, חדא - לקיים מצוות אדונו ולקחת אשה

והנה הגר בשעתו - שולחה מביתו של אברהם ב' פעמים. בפעם הראשונה - בעת שמעלה בתפקידה כשפחת שרי, ואחר שהרתה הקלה מעליה את עול גבירתה. ובפעם השנייה - אחר שכנה היה מצחק עם

יצחק - וביקשה שרה לדחותו מהירושה. ואם כן, נבין שב' המאורעות שקרו עתה - גם מיתת שרה וגם נישואי יצחק גרמו לכך שכעת הגיעה השעה הראויה לשוב ולקחתה - אחר שסרו שתי החששות שהיו אז.

ענין
בפרשה

לב לדעת

'וַיִּנָּחֶם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ' - תפקידה של רבקה להשלים את שלא זכתה שרה בחייה

ענין קבורתה של שרה אמנו תופס פרשה נכבדה בתורה - באשר בה התקיימה בפועל אחוזת עולם שהובטחה לאברהם. דווקא לאור חשיבותה של פרשה זו, נעלם עוד עניין אחד - והוא 'וַיָּבֹא אֲבָרְהָם לְסֹפֶד לְשָׂרָה וּלְכַנְתָּה' - ענין הבכי והמספד התחדש כאן לראשונה בתורה. ולא זו בלבד אלא שיש לשאול על היפוך הסדר שהקדים את המספד לבכי, ולכאורה היה עליו לומר לבכות את שרה ולספדה, כדרכו של עולם הוא שהבכי קודם הוא למספד, ובסדר הזה הוא מופיע בכתוב בכל מקום.

וכאשר נצא לשוט במרחבי התורה - נמצא שאצל ארבעה בלבד מוזכר בהם שביכו אותם אחרי מותם - ואלו הם - שרה, יעקב, משה ואהרן. ומאידך, עניין המספד - מופיע רק אצל השניים הראשונים - שרה אמנו ויעקב אבינו, ומעבר לזאת לא נאמר כן על אף אחד מאבות האומה אחר פטירתו, ויש להבין את משמעות העניין.

והנה ענין הבכי הוא ביטוי צער על הפרידה ועל החיסרון של המת לכל סביביו. ואם כן נבין מדוע אצל רוב האנשים לא מוזכר כן בתורה, כיוון שהשלימו את תפקידם ומילאו את ייעודם בשלימות. יוצאים מן הכלל הם משה ואהרן, אשר דווקא בהסתלקותם מוזכר שבכו אותם בני ישראל - על כך שאיבדו הרועים הנאמנים - ולא זכו שיכנסו עמהם לארץ המובטחת - ומי ינהיגם מעתה והלאה. אך עדיין צריכים אנו להבין את עניין המספד, שנוסף ונאמר בשרה ויעקב.

וכאשר נתבונן נמצא שעניין המספד בא לבטא מעבר לכך. בעוד הבכי הוא על עצם הפרידה וההסתלקות, המספד בא לבטא צער יותר עמוק - על מה שהמת חי ופעל בעולמו, שיחסר מכאן והלאה. שהרי כל אדם היה לו תפקיד ומשמעות בעולם. וכרגע, בעת שנגדע פתיל חייו - אין מי שימשיך את כל מפעלותיו ומעשיו. ואם כן - מספד מבטא את הצער והשבר על כל מה שהמת עצמו לא הספיק להשלים.

ובגמ' נסתפקו אם מספד יסודו הוא משום כבוד המת או כבוד החיים - קרוביו. והביאו ראיות לכאן ולכאן, ולא הוכרע הדבר. אבל דווקא מכך אנו למדים שבאמת יש בו לכאן ולכאן. היינו שמחד, מצד הנפטר עצמו מן הראוי

להספידו ולהעלות על נס את פועלו שלא זכה להשלימו - ובכך יש מן המעט בכדי מימוש חזונו. ומאידך - יש בכך גם בכדי לבטא את השבר ואבדן הדרך של קרוביו - שמעתה לא יהיה מי שיאיר אורחותיהם.

המתבונן ימצא שלא לחינם הוזכר המספד דווקא אצל שרה ויעקב - שהרי שניהם נסתלקו מן העולם קודם שעלה בידם להשלים את מה שהחלו בו. יעקב אבינו - ירד מצרימה כשהוא מלווה בברכת ה' שיזכה לחזור ולעלות לאחר מכן לארץ ישראל. אבל לא זכה שתתקיים ברכה זו בחיי חיותו - ורק לאחר מותו העלוהו בניו. ובשעת הסתלקותו, בני המשפחה המפוארת שהקים - נותרו בגפם בארץ לא-להם, תוך שלא נתגלה להם הקץ מתי יושעו ממצב זה.

וכן גם בשרה אמנו - לאחר שזכתה לבסוף בפרי בטן לעת זקנתה, וגידלה אותו במשך כל השנים, ובחירוף נפש נלחמה על מעמדו כמי שראוי להיות כממשיך הברית - אשר זרעו יהיה כעפר הארץ. אך לבסוף - לא הגיעה לראותו נישא ומקים תולדות. ועל כן, לה יאה למספד - על כך שלא זכתה לראות פרי בעמלה.

והנה עובדה זאת לא הייתה במקרה - אלא מודגש בתורה שכך היה סדר המאורעות - ורק לאחר פטירתה של שרה - התגלגל זיווגו של יצחק. ואחר שתורה היא - ללמוד אנו צריכים, מדוע עשה לה השם ככה. ובפרט לפי מה שגילו לנו חז"ל - ששרה נפטרה כתוצאה מבשורת העקידה - השאלה תתעצם שבעתיים - וכי כך נאה וכך יאה, שמעשה זה של מסירת הבן לכבוד השם - הוא זה שיגרום למותה של אמו.

והנה הבטחת לידתו של יצחק - כבן העיקרי וממשיך דרכו של אברהם - הובטחה בב' מקומות. בפעם הראשונה בברית המילה. ובפעם השנייה מיד בסמוך - על ידי המלאכים שנראו לאברהם. וכאן נצטרך לשאול - מדוע נצרכנו לשתי בשורות על אותו העניין ממש.

אבל המעיין יראה כי שאין כאן בשורה שנכפלה - אלא ב' עניינים שונים. הבשורה הראשונה הייתה לאברהם אבינו - שיזכה לבן ולהמשך שיהיה מאשתו העיקרית והחשובה, לא רק מבני הפילגש. ובברכה זו שרה הוזכרה רק כנטפלת לו וכעוזר כנגדו - שהיא זו שתלד לאברהם, כלשון הכתוב: 'אֲבֹל שָׂרָה אִשְׁתִּי יֵלְדָה לִּי בֵן'.

אבל בפעם השניה - באו המלאכים לבשר את שרה בעצמה - היינו שיהיה בן שייקרא על שמה ממש. וכמו שמוכיח לשון הכתוב: 'וְהָיָה בֶן לְשָׂרָה אִשְׁתִּי'. ואם אכן כנים הדברים, מה תגדל תמיהתנו לראות שבעת שמזכיר הכתוב לידת יצחק נאמר רק 'וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לְזִקְנָיו', וכן בסמוך 'בְּנֹהַ הַנּוֹלֵד לוֹ אֲשֶׁר יֵלְדָה לוֹ שָׂרָה', ולא הוזכר יצחק על שמה.

וביארנו בזה - שהסיבה לכך היא מה שאירע לאחר בשורת המלאכים: 'וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי כֵלְתִי הָיְתָה לִי עֲדֻנָּה וְאֲדֹנָי זָקֵן' - ועל כך היה עליה תביעה מן השמים: 'לָמָּה זֶה צִחַקָהּ שָׂרָה לֵאמֹר הֲאֵף אִמְנָם אֵלֹד וְאֲנִי זָקְנָתִי'. לא לחינם נכתב מעשה זה, ולא בא הכתוב לספר בגנותה - אלא בא לומר שבכך הפסידה ענין זה - שהיא שיצחק ייקרא על שמה, אלא כל מה שהיא ילדה אותו היה כבן לאברהם.

ולפי זה נבין שכל תפקידה של שרה היה רק לגדל אותו לאברהם. ותכלית גידולו היה בעת אשר נדרש למסור את עצמו בעקדה, ולאחר מכן היה כבר ראוי להינשא ולעמוד בזכות עצמו. ונמצא שאז תם ונשלם כל תפקידה בגידולו. וזהו הביאור במה שאמרו שפרחה נשמתה מחמת בשורת העקדה - משום שבעת מעשה העקידה תם תפקידה, ובה בעת גם נולד זיווגו של יצחק.

והנה אמרו בגמ' (ר"ה טז.) בסיבת הסתלקותה המוקדמת של שרה: "כל המוסר דין על חברו הוא נענש תחלה, שנאמר - ותאמר שרי אל אברהם חמסי עליך, וכתוב ויבא אברהם לספד לשרה ולקבכה". וכל הרואה את הדברים - יתמה על הפסוק שבחרה הגמ' להביא, שהרי אם אנו רוצים להביא את דבר מיתתה - מדוע מצינים דווקא את ההספד, ולכאורה היה עלינו לראות זאת בפסוק שמתאר את עצם פטירתה.

ובכלל בדברי הגמ' יש להבין - שהרי בפשטות המוסר דין על חברו לא נענש סתם - אלא בודקים בדינו והוא נענש אם נמצא גם בו אותו הדבר, ואם כן עלינו להתבונן - היכן נמצא בשרה סרך מאותו החטא שעליו תבעה את אברהם. אבל האמת היא שעיקר התביעה שתבעה את אברהם - היה על כך שכל נתינת שפחתה היה בכדי שהיא תיבנה ממנה, והיא עצמה תלד לאברהם את הבן שבו תתקיים ברכת השם - 'אשר יצא ממעיך הוא יירשך'. אבל אחר שהגר ראתה עצמה כעיקרה של בית, ראתה בכך שרה שאברהם הסכים לעובדה זו - שבן האמה הוא זה שיהיה ממשיך דרכו - ובו תתקיים ברכת והבטחת השם. ועל כך באה ותבעתו - 'ישפט יי פניי וביניך'.

ואותה התביעה ממש - חזרה ונתבעה ממנה. שהרי ודאי האמינה בדבר השם שיהיה בן יורש לאברהם. אבל בצחוקה ביטאה את צפונות מחשבותיה - שכבר פג ליבה מלהאמין שהיא זאת שתהיה אם הילד. ואם כן - היה כאן משמעות שבעומק ליבה גם היא הסכינה לעובדה שישמעאל הוא יהיה הבן שבו יקרא הזרע לאברהם, ועתה - אותה התביעה הנושנה עלתה במרום וחזרה ונתבעה משרה עצמה, ועל כך נענשה ולא זכתה לראות בחופתו.

ועל כן בא אברהם לספד לשרה ולקבכה - לספוד והדר לבכות. עצם פטירתה, לאחר שמלאה את מאת עשרים ושבעת שנות חייה - לא היה מאורע הראוי לקבוע עליו בכי בתורה. אבל המספד שספד עליה אברהם - נתן משמעות וזווית מחודשת לכל מאורע זה, ומעתה - על דא יאה למבכי. מחמת ההספד - ראו הכול את סיבת הבכי - על כך שלא זכתה שרה להמשיך ולהשיא את יצחק בנה.

החלל הגדול אשר לא הושלם עד אשר נתקיים "ויבא יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאבהב וינחם יצחק אתרי אמו". רבקה היה לה תפקיד כפול - גם כאשת יצחק וגם כממלאת-מקום אמו, שלא זכתה להשיאו. ואשר על כן אנו מוצאים שזכתה רבקה להשלים את מה שהחלה בו שרה - לברר ולצרף מיהו זה ואיזה הוא אשר יהיה ראוי להוות נצר והמשך לברית עם ה'.

ועוד אחת נציבה - שלא לחינם התגלגל בירור זה על ידי שהערימה על יצחק בעלה - שהרי בכך היה תיקון למעשי חמותה - שעשתה זאת באמצעות תביעה כלפי שמיא. רבקה, לעומתה - סיבבה זאת מאחורי הקלעים, ובכך הביאה בחשאי לכך שבעלה מעצמו ומעומק ליבו - יעביר את ברכת אברהם - לייעודה הראוי והנכון.